

Izseljensko društvo Slovenija v svetu

VIII. TABOR SLOVENCEV PO SVETU *ob 10-letnici slovenske samostojnosti*

NARODNA ZAVEST

**v soboto, 23. junija 2001, v Zavodu sv. Stanislava
Štula 23, Ljubljana - Šentvid**

ob 9. uri Koncelebrirana sv. maša - škof Alojzij Uran za Slovence po svetu,
z izseljenskimi duhovniki

ob 10. uri Boštjan Kocmur, pozdrav *Izseljenskega društva Slovenija v svetu*

Zorko Simčič, izseljenski pisatelj – *Uvodna misel*

Magdalena Tovornik, državna sekretarka na MZZ –
Vizija Urada za Slovence v zamejstvu in po svetu
kot povezovalac med Slovenci v domovini in tujini

Dr. Jože Bernik, v imenu predsednika parlamentarne komisije
za Slovence v zamejstvu in po svetu.

okrogla miza ***Narodna zavest kot povezovalni člen med Slovenci
doma in po svetu*** (povezovalac okrogle mize – dr. Andrej Vovko)

Vinko Ošlak (Celovec) – *Bodi, kar si*

mons. Janez Pucelj (Slovenska katoliška misija v Evropi) –
Izseljstvo in narodna zavest z vidika izseljenskega duhovnika

dr. Matija Ogrin ZRC-SAZU – *Jezik, književnost in narodna zavest*

Ivo Kerže (Trst) – *Filozofski pogledi slovenske narodne zavesti*

dr. Andrej Bajuk – *Narodna zavest ob vključevanju v Evropsko unijo*

kulturni program

pesnik Tone Kuntner, ob 10-letnici samostojne Slovenije

nastop Bariloških vrabčkov iz Argentine

družabno kosilo

poskrbljeno za otroke

Izseljensko društvo Slovenija v svetu

Štula 23, Ljubljana – Šentvid, tel. (01) 512 89 20, faks (01) 512 89 25, GSM (041) 605 630
e-pošta drustvo.svs@guest.arnes.si, http: www.drustvo-svs.si

Škof Alojz Uran,

*ljubljski pomožni škof
in predsednik komisije za
dušno pastirstvo
med izseljenci
pri Slovenski škofovski
konferenci*

Dragi sobratje duhovniki, dragi rojaki iz domovine in tisti, ki ste prišli iz zamejstva, iz Evrope in izseljenstva, lepo pozdravljeni na 8. taboru.

Danes smo se zbrali na praznik Marijinega brezmadežnega srca in v posebni misli hvaležnosti ob 10-letnici naše slovenske samostojnosti.

Marijino brezmadežno srce je postavljeno kot vzor in hkrati tudi zatočišče vsem vernikom, ki v veri potujemo po tem svetu in ki imamo v Božji Materi Mariji čudovit zgled, kako odgovarjati z vero na različne izzive življenja. Marija je imela svoj načrt. Vložila je vse svoje človeške moči in energije za to, da bi našla smisel svojega življenja in svojo življenjsko vlogo. Vendar je bila vedno odprta tudi za navdihe od zgoraj. In ko je v nekem trenutku Bog spregovoril v njenem življenju na poseben način, ko je v njen ustaljeni življenjski ritem vstopil Božji angel, Božje veselo oznanilo, je bila pripravljena odgovoriti: »Glej, dekla sem Gospodova, zgodi se mi po tvoji besedi.« Tudi današnji evangeljski odlomek, ki je izbran prav za praznik Marijinega brezmadežnega srca, nam predstavlja Marijo, ki vse, kar se dogaja, ohranja in premišljuje v svojem srcu in iz tega živi. V svojem življenju je odkrila, da ima vse, kar se zgodi, svoj pomen, svoj smisel. Zato je mogla po Božji previdnosti sprejeti tudi tisto najtežjo vlogo matere, ki daruje svojega edinega sina, in to na tako krut način, kot je bilo križanje. Evangelij pove: »Marija je vztrajala in stala pod križem – stabat Mater«. To je tista podoba žene, ki kljub tolikim preizkušnjam in kljub nerazumljivim dogodkom zna Bogu odgovoriti pokončno »tukaj sem, naj se zgodi tvoja volja«.

Letos obhajamo 10. obletnico tistih dogodkov, ki smo jim vsi bili priče. Jaz sem bil župnik v Šentvidu. Doživljanje tistih dni je bilo razpeto med sanjami, strahom in veselim upanjem. Po eni strani smo se veselili, da se je tako hitro začel rušiti veliki imperij na Vzhodu, ki se je sesuval kot zgradba iz kart. Po drugi strani smo zaslutili zgodovinski dogodek, da prav v naši generaciji, v našem času poteka dogodek, o katerem so naši predniki, toliki rodovi pred nami samo sanjali. Da se morda odpira možnost, da Slovenci po tolikih stoletjih vklenjenosti v različne velike državne tvorbe zaživimo svoje samostojno življenje.

Spominjam se tudi besed, ki nam jih je nekaj tednov pred dogodki okrog osamosvajanja povedal gospod Ivan Oman. Opozoril nas je, da osamosvojitve ne bo potekala mirno, da se armada pripravlja ustaviti proces osamosvajanja tudi s silo. Skoraj nismo mogli verjeti. Toda zgodilo se je prav to. In kot da se je takrat prebudil zgodovinski spomin na vse generacije nazaj, ki so v najtežjih preizkušnjah znale sklepati roke in izročati svoje življenje v Božje roke. Ljudje so prihajali s prošnjo: »Gospod župnik, molimo skupaj. Oznanite, naj poteka veriga molitve po domovih, v cerkvi.« In res je bilo tako. Ljudje so se strnili kot velika armada molivcev, da bi izprosili blagoslov in da bi bili obvarovani najhujšega.

Zato sem prepričan, bratje in sestre, danes, ko gledamo deset let nazaj na te dogodke, da so v tistem času veliko vlogo odigrale prav molitve vernikov, molitve našega ljudstva, ki se je zavedalo, kako usodni trenutki so.

Posebej bi se danes rad zahvalil vsem vam, rojakom po svetu, ki ste v tistih časih, morda daleč od doma trepetali, kaj se bo zgodilo v Sloveniji. Čeprav ste mnogi nosili v sebi grenkobo prejšnje domovine, ki vas je pognala v svet, bolečino brezdomstva in tujine, ste vendarle v tistem trenutku začutili najglobljo povezanost s svojimi koreninami. Na vseh celinah se je prebudila misel, da je treba pomagati slovenski domovini, da bo dosegla svojo samostojnost in mednarodno priznanje.

Pričakovali smo, da se bodo mnoge stvari razrešile hitreje. Da bo ta demokratična prenova prevzela vse pore našega skupnega bivanja. Gotovo ste tudi tisti, ki živite v tujini, pričakovali, da bo ta nova država prijaznejša do Slovencev, ki so razkropljeni po vsem svetu, pa marsikdaj doživljate razočaranje in nerazumljivo zavračanje. Vendarle sprejmimo ob desetletnici situacijo takšno, kot je. V zavesti, da samo naše nadaljnje skupno prizadevanje, dobra volja in želja po sodelovanju, po povezovanju, da vsak po svoje pripomore k ohranjanju tistih dragocenih narodnih vrednot, ki so držale slovenskega človeka na slovenski zemlji pokonci, da samo to predstavlja zagotovilo, da lahko z zaupanjem gledamo tudi v prihodnost. Kljub preizkušnjam, kljub različnim stranpotem, kljub tolikim negativnim dogodkom, s katerimi se srečujemo, vendarle upamo, da bo naša pot potekala tudi v prihodnje.

Naj ob koncu povem dogodek, ki sem ga doživel lani v Franciji, v rudarskih krajih severno od Pariza. Tam nosijo baklo slovenstva in krščanstva predstavniki četrte generacije. Zelo so navdušeni, čeprav tudi malo prestrašeni. Pripravili so čudovito srečanje, obnovili so kapelo in župnišče v upanju, da bi morda dobili vsaj kakšnega upokojenega slovenskega duhovnika medse. Popoldne smo se zbrali k skupnemu praznovanju. Prepevali smo. Bilo je res prijetno razpoloženje. Med njimi je bil neki slep človek, in ko sem se malo pogovarjal z udeleženci tega srečanja, sem se ustavil tudi pri njem. Bil je Poljak, poročen s Slovenko. Rekel je, da se zelo rad udeležuje vseh slovenskih srečanj, »ker tako lepo požete«. Sem rekel, da tudi Poljaki lepo pojejo. »Ja, pa ne tako lepo kot vi.« In sem ga vprašal, zakaj Slovenci drugače pojemo kot Poljaki? »Veste, da sem razmišljal tudi o tem. Nas Poljakov je bilo dovolj, da smo bili v krogu evropskih narodov vedno dovolj vidni in dovolj slišni. Bili smo navzoči. Vi pa ste se morali stalno dokazovati, da sploh obstajate. In ker se niste mogli dokazovati ne s silo ne z orožjem ne z množičnostjo, ste se morali dokazovati s kakovostjo in tudi s kakovostjo petja.« To mi dalo veliko misliti. In mislim, da je to tudi za našo prihodnost smer, v katero bomo poskušali peljati voz svojega skupnega prizadevanja, da ohranimo in tudi posredujemo v okolje, kjer živimo, tiste vrednote, ki so tako dragocene, in ki jih današnji svet tako zelo potrebuje.

Boštjan Kocmur

***Predsednik
Izseljenskega društva
Slovenija v svetu***

Prisrčen pozdrav vsakemu posebej v imenu Izseljenskega društva Slovenija v svetu. Posebno pozdravljam državno sekretarko za Slovence v zamejstvu in po svetu gospo Magdaleno Tovornik, poslanca v DZ in predstavnika komisije za Slovence v zamejstvu in po svetu dr. Jožefa Bernika, upokojenega nadškofa dr. Alojzija Šuštarja, škofa za Slovence po svetu Alojzija Urana, vse predavatelje na današnjem srečanju, vse slovenske duhovnike iz Slovenije in izseljenstva, predsednike društev in predstavnike Slovencev po svetu, vse predstavnike slovenske države in vse zastopnike civilnih organizacij v Sloveniji, ki se danes udeležujete 8. tabora Slovencev po svetu.

Letos smo se zbrali s posebnim namenom: da se pridružimo vseslovenskemu praznovanju 10-letnice samostojne Slovenije in da obnovimo vse tisto, kar nas druži.

Pred desetimi leti je bila narodna zavest skupni imenovalac vseh Slovencev v domovini in izseljenstvu. Vsak si je iz ponosnega slovenstva prizadeval za samostojno Slovenijo bodisi s svojim glasom na referendumu, s svojo navzočnostjo med osamosvojitvijo ali s predstavljanjem Slovenije v svetu in prizadevanjem za svetovno priznanje Slovenije. Takrat je vsak mislil le na skupni interes.

Ko smo dosegli najvišji državni cilj, slovensko samostojnost, so kmalu prišli na dan osebni interesi nekaterih, kar je vidno ohromilo narodno zavest Slovencev. Po osamosvojitvi so Slovenci po svetu izrazili več želja in pričakovanj. Mnoge izmed njih je država uresničila, druge le delno. Nepopolna narodna sprava in neenakost pred zakonom (državljanstvo, volitve) večkrat potiska Slovence po svetu na rob dogajanja.

V zelo oslABLJENI narodni zavesti prihaja še bolj do izraza ideološki ekskluzivizem, ki hromi in razdvaja narodno telo. Nedopustno je, da po desetih letih samostojne in institucionalno demokratične Slovenije ne bi našli skupnega imenovalca za dobro Slovencev doma in po svetu.

Bodimo ponosni, da smo Slovenci!

Zorko Simčič

NARODNA ZAVEST

Uvodna misel

Ortega y Gasset piše v knjigi *Španija brez hrbtenice*, kako je Goethe, ki ni bil zgolj pesnik, opazil, da so med fenomeni v naravi nekateri – včasih celo zelo preprosti – ki pa odkrivajo zakone narave. Nekakšni fenomeni modeli, ki pojasnijo marsikak misterij, tudi kompleksnega. Goethe je te fenomene poimenoval *protofenomene* – prve, prvinske, osnovne pojave. Eden takih protofenomenov španske družbe – je dejal omenjeni mislec – je pogovor. O čem in predvsem kako se ljudje pogovarjajo.

Mislím, da bi bil danes med Slovenci tak *protofenomen* razpravljanje o narodni zavesti in o nacionalni identiteti. Okrogle mize, študijski dnevi – zlasti še tisti v Dragi – pogovori pri Svetovnem slovenskem kongresu, na knjižnem sejmu ali na dnevih knjige, diskusije v krogu Nove revije – da ne govorimo o pisanju po revijah.

In kaj opazamo?

Da gre po eni strani za skoraj klice SOS, kakor ob potaplajoči se ladji, kdaj drugič pa za trditve, da z našo narodno zavestjo sploh ni težav in da o njej govorijo samo katastrofisti. Še več: na eni strani je govor o vrednoti narodnosti in skoraj že strastno iskanje korenin naši identiteti, na drugi strani pa so ljudje, kdaj celo kulturniki, ki se posmehujejo – citiram – »raznim čudnim individuom, ki še vedno govorijo o potrebi neke narodne zavesti in iščejo neko slovensko identiteto«.

Vsekakor more vsak pogovor o teh vprašanjih prinesiti še kakšen nov vidik in ne dvomim, da bo tudi naša okrogla miza marsikaj jasneje osvetlila.

Bo pa bržkone vedno težje govoriti o **narodni** zavesti, če bo vrednota narodnosti zanikovana. V prakso privedeni nihilizem, ki izničuje vsakršne vrednote, pa tudi že samo napačna perspektiva, s katere kdaj gledamo na vrednoto narodnosti, sta rodila svoje. Da pri gostilniških pogovorih ni vedno jasnih pojmov, je razumljivo, da pa se širi zmeda z najvišjih kateder (in to potem zasleduješ po medijih), ko se ne ločujejo pojmi patriotizem, nacionalizem, nacizem – pa je nekaj, pri čemer bi se kazalo zamisliti.

Seveda pa bi bilo napačno prezreti, da pri teh nejasnostih – realnih, kdaj pa tudi umetno ustvarjenih – ne gre samo za nove internacionaliste ali za stare marksiste. Tudi mnogi na drugem bregu kolebajo. Posledica dolgoletnega poniževanja s strani oblastnikov in sedaj strah, da jih ne bi razglasili za "tradicionaliste", "nacionaliste"? Morda tudi posledica včasih celo med kristjani preveč po svoje razlaganega pojma "katholikós" /univerzalen, vesoljen/? Kot da ne bi nikoli slišali za svojega Vzornika, očeta univerzalizma, ki pa je jasno govoril o svoji strastni pripadnosti najprej svojemu rodu.

In odnos narodne zavesti do **državlanske** zavesti?

Eno je – bi dejal Slomšek – nevarno oboževanje naroda, države, njihovih simbolov, drugo pa je negiranje teh vrednot. Sprva morda niti ne gre za zaničevanje, ampak zgolj za generaliziranje. »Švica nima svojega jezika in tudi švicarska narodna zavest ne obstaja, pa je kljub temu močna država!« – Če je, kakor je žal upravičeno rečeno, »hudič /problem/ vedno v podrobnostih«, potem dobro vemo, kako je z našimi detajli in torej ne kaže posploševati.

Premisleka vredno je tudi dejstvo, da recimo minister za šolstvo predlaga, naj bi konec leta po šolah izobesili slovensko zastavo, učenci pa zapeli himno, iz kar serijsko produciranih pisem bralcev pa se da zvedeti, da to ne gre, saj »bi se učenci iz teh simbolov utegnili norčevati«. Celó v uradnem dopisu ravnateljev Osnovnih šol Slovenije ministru smo mogli brati, da »to ni dogodek, ki bi zahteval petje slovenske himne in izobešaje slovenske zastave«, in je bilo dodano, »da bi lahko na drugi strani /zato/ doživeli tudi obtožbe o zlorabi državnih simbolov«. – Bodimo realisti: tudi naši sosede – zlasti mladi Avstrijci in mladi Italijani – niso ravno pretirani narodnjaki, a da bi se norčevali iz petja državne himne! Sicer pa: kakor po eni strani ne kaže stvari dramatizirati, tako pa je vendarle že čas, da se vprašamo, od kod to, da ima toliko mladih tak odnos do države, do narodnih in državnih simbolov.

Kaj storiti za dvig narodne zavesti, ko – samo nekaj primerov – po naših cestah skoraj ne najdeš več slovenskega napisa, ko že zaman iščeš podjetje, ki bi nosilo slovensko ime, ko naši športni klubi na vsem lepem nosijo samo še tuja imena, ko prihaja – če ne bi bila stvar resna, bi rekli – že do humorja. Samo primer: na vprašanje, zakaj se je neka glasbena skupina prekrstila in namesto po svojem mestu začela nositi ime po nekem zasebniku (tujcu), zremo, da je to zato, »ker se človeštvo nagiblje od širših struktur /narod/ k posamičnosti, to je k nujni večji konkretnosti«, medtem ko na vprašanje, zakaj je državna ustanova, ki je doslej imela kot razpoznavni znak lipov list, nesporen nacionalni simbol, tega zamenjala z nekakšnimi nevtralnimi rožicami, dobimo odgovor, da je to tega prišlo, ker je bila lipa preveč konkretna, medtem ko – citiram – »naše rože pa so abstraktne, saj je njihova podoba neobremenjena s simboli«. Baj je tudi asociativno polje tega novega znaka širše. Ko nas zanima, v čem bi bilo širše, nam je pojasnjeno, da se v novem znaku Slovenije »združujeta germanska strogost in mediteranska razgibanost, ki se pogosto prepletata v značaju Slovenije in njenih prebivalcev«. Še več: ob novem znaku smemo baje biti povsem prepričani, da bo tujcu že *a prima vista* razumljivo, da gre za Slovenijo, saj vendar »rdeča rožica pomeni gore in jezera, rumena rožica obalo in kras, bela zdravilišča, modra mesta in zelena naše podeželje«...

Kaj ima pri tem narodna zavest? Pustimo ob strani ljudi, ki jih je slovenske narodnosti sram, toda že ljudje s skromno mero poslušaja za našo preteklost ne bi grabili po tujih vzorcih. Žal tisto, da »kar ni tuje, zaničuješ...«, ni veljalo samo leta 1892 in ne samo Kranjcem ... Kaj storiti, ko – recimo tako – "odločujoči" ves čas govorijo o naši premajhni prepoznavnosti v svetu, ne pa o tem, kaj narediti, da bi se mi, mi sami čutili, da smo mi, da se ti in jaz prepoznavajo kot del istega naroda, čutiva ponos zaradi pripadnosti svoji državi, državi, ki ni bila artificialno spočeta na kakšnem *summit* ali priklicana v življenje zgolj zaradi nekaterih obetavnih ekonomskih kombinacij. Ob vsem tem se včasih vedemo kakor otroci. Iz dneva v dan se pritožujemo nad našo neprepoznavnostjo, hkrati pa sami meglimo podobo. Moti nas, ker nas toliko Evropejcev, predvsem pa 90 odstotkov Američanov zamenjava z drugimi državami, predvsem s Slovaško! Toda, mar nismo sedaj celo napredovali? Še en Giro d' Italia ali dva po etapah Umbria, Toscana, Slovenia, Venezia Giulia ... »Pa ne da se je 94 italijanskim provincam priključila še ena!?!« se šalijo znanci iz Belgije. Toda nikar se ne čudimo, če bodo jutri Švedi in Finci zares mislili, da smo del kakšne druge države. Še posebej če je kdo od njih gledal televizijo in videl, kako je dirka vodila skozi *Postumio* in *Opicino* ... (Če je kdo mislil, da je ta koncesija pripomogla k večji prepoznavnosti Slovenije, naj si samo pogleda potek dirke. Je filman.)

Kaj pa narodna zavest in proces **globalizacije**? Vsi vemo, da se procesu globalizacije ne moremo izogniti ne mi v matici ne rojaki v zamejstvu ali v tujini. Vendar, ali se zavedamo, da je globalizacija lahko tudi izziv, ko bi se prav ob tem koraku v nas mogle prebuditi zadnje čase skoraj otrple energije, izziv za bolj avtentično življenje in ne le skušnjava za še večje omrtvičenje lastne zavesti, nekakšna avtoevtanazija? Ali se zavedamo, da se tako kot človek tudi narod razvija predvsem v soočanju z drugim, drugačnim?

Nekoč sta za človekovo rast veljali dve osnovni navodili *Spoznaj samega sebe!* in *Bodi to, kar si!* Danes pa kakor da bi človeštvo hotelo prek sveta razpeti transparent: *Ne bodi, kar si! Bodi kar koli!* Mar res začenja prevladovati v nas, kar je pesnik napisal v eni svojih pesmi: »*Premagala nas je vseenost*«?

Če nam je do združene Evrope, potem ne smemo pozabiti, da kakor »nihče ne more dati, cesar nima«, tudi nihče ne more nič biti drugemu, nič mu do-prinesti, če njega samega ni. Seveda: posledice hegeljanstva, poudarjanja splošne biti na račun posamičnosti in torej posameznika, desetletja trajajoča množična internacionalna gibanja, v zamejstvu in zdomstvu nagibanje v asimilacijo, ki jo zagovarjajo celo kakšni misleci iz matice pod pretvezo »dozorevanja človeštva« in podobno. Vendar, ali se ne skriva za vsem v resnici predvsem želja po begu pred odgovornostjo, želja po izginotju? Milan Komar bi dejal »strah pred svobodo«. In je torej nihilizem že dobil ... vojske sicer ne, vendar pa ... prvo bitko, ko nam je s propagiranjem kulture smrti rezal žile? – Želja »izgubiti se v anonimni množici« se dostikrat kamuflira za »neustavljivo evolucijo človeštva«. Ko bodo narodi izginili, bodo izginili tudi vzroki za vojne in bo torej naposled zavladal večni mir. Kakor da bi Kitajci od časa do časa pospravili nekaj tisoč svojih rojakov zato, ker bi ti hoteli biti Japonci ...

Je ta naš pogled preveč črn? Posledica razmišljanja ljudi, ki so predolgo živeli v tujini? Čas bo pokazal resnico. Kdo ve, ali ne celo prej, kakor si mislimo ...

Strah pred globalizacijo je normalen in bi bil v našem primeru normalen, tudi ko bi narodna zavest ne bila v zadnjih desetletjih spodjedena, a tukaj je mesto za skrb, ne pa za črnogledje. Ni nujno, da bo globalni – globalizirani – svet, kakor pravijo, krut; gotovo pa bo hladen, realističen in v tem svetu nam mora biti jasno predvsem eno: zavedaj se sam sebe. In se potem kot tak tudi vedi. »Če se vlačiš po tleh kakor črv, se ne razburjaj, če te pohodijo.« Ali imamo res manj osnov za narodno zavest pa tudi za ponos, kot jih imajo drugi narodi?

Morda bi od časa do časa le kazalo pomisliti spet na Grke, na Jude. Eden čudežev zgodovine, brez dvoma pa največji čudež evropske zgodovine, je bil ta – citiram enega helenistov, s katerim pa se zgodovinarji strinjajo – da »je grški primer edinstven primer, ko je neki narod ustvaril popoln prepad med seboj in drugimi ljudstvi, s katerimi se ni pomešal. Ti drugi so bili Judje«. In dodaja: »Tu sta dve rasi, ki živita blizu, a ne vplivata druga na drugo. Vendar pa pozneje, čeprav se ne pomešata med seboj, grška miselnost vpliva na judovsko tako, da je združitev najbolj značilnega, kar sta obe kulturi imeli – verski čut Hebrejcev in pa razum ter humanizem Grkov – ustvarila osnovo vsej kasnejši evropski kulturi: krščanstvo.«

Tu in zdaj ne gre za krščanstvo. V igri je usoda celotnega sveta. Seveda Slovenci nismo Grki in ne Judi (čeprav tudi njih v tistih časih ni bilo niti milijon...), pa vendar nam je ta grško-judovska zgodba lahko lekcija: samo združitev eksistenc, ne pa eliminacija enih na račun drugih, more spočeti kaj novega, zdravega. Res da so danes časi drugačni, da takrat o narodni zavesti, kakor jo pojmujejo danes, ni bilo govora, pa vendar... Pa da se vrnemo k sebi: Slovenci se zaradi nekakšne posebne geografske in morda trenutno tudi sociološko-politične posebnosti seveda ne smemo predstavljati v kdo ve kakšni vlogi pri procesu globalizacije v Evropi – vendar če mislimo, da imajo v kolesju svetovja vlogo samo kolesa velikanke, vemo zelo malo. Malo o zgodovini človeštva, malo tudi o... kdaj komaj vidnih čipih zgodovine.

Magdalena Tovornik,

***državna sekretarka
na Ministrstvu za
zunanje zadeve***

***Urad za Slovence
v zamejstvu in po svetu***

Lep pozdrav vsem udeležencem današnjega tabora in najprej prisrčna zahvala, da ste me povabili medse.

Zahvaljujem se vam, ker ste mi ponudili priložnost, da srečam mnogo znanih obrazov, in da se srečam s tistimi, ki jim je bila mati Slovenija bolj mačeha kot mati. Dobrodošli med nami.

Zahvaljujem se tudi, ker mi kot voditeljici urada za Slovence po svetu dajete možnost, da vam predstavim, kako naše delo poteka.

Zdi se mi, da je narodna zavest, narodna identiteta, lastna domovina in delo urada zelo povezano. Dovolite mi torej, da tudi jaz povem nekaj besed o narodni zavesti.

Narodna zavest je duhovna kategorija, je del posameznikove osebnosti, in kot takšna pomembna sestavina njegovega vrednostnega sveta. Osebnost je v bistvu skupen, zbirni pojem za vrednote, na katerih posameznik temelji tudi svojo eksistenco. Vrednote so vedno posredovane prek skupnosti, ki ji posameznik pripada – od tiste najbližje, najintimnejše, družinske pa tudi do svetovne. Narodna skupnost posamezniku posreduje vrsto izjemno pomembnih vrednot, ki ga usposablja za vključevanje v občo kulturo, saj mu samo jezik omogoča navezovanje človeških stikov. Jezik pa je vedno sad narodove kulture. Mirno lahko zato zatrdimo, da brez narodne zavesti in ponosa, da pripadaš svojemu narodu, ne moreš biti celovita in polna osebnost. Na osebnostih pa temelji demokracija in tako tudi demokracija ne more biti uveljavljena kot temelj družbene ureditve, če je ne gradimo na narodni zavesti kot pogoju polne osebnosti vsakega izmed nas. Ni mogoče sprejeti teze, dostikrat ponovljene, da narodna pripadnost ne more biti predmet osebnega ponosa, saj si se v danem narodu rodil brez svoje volje in brez sodelovanja, prišel si torej na svet in nimaš zato zaslug in dostikrat si zato ne prepisuješ niti krivde. Vendar si s pripadnostjo narodu posvojil, sprejel tudi njegove vrednote, nanj si ponosen, ker si ponosen na to, kar je del tvoje osebnosti. Brez ponosa pa ni mogoče živeti. In brez narodnega ponosa ni mogoče ne zgraditi in ne ohraniti lastne države. To se mi zdi posebej pomembno prav zdaj, ko praznujemo njeno 10-letnico. Državo smo ustvarili zato, da ohranimo svojo istovetnost. Država sama je nasledek te narodne zavesti. Nastala je pred desetimi leti, vendar je nastajala mnogo dlje. K njenemu nastanku so pripomogli mnogi majhni in veliki ljudje. K njenemu nastajanju je pripomoglo celotno narodnostno telo, ki je sestavljeno iz treh delov – iz matičnega, znotraj slovenskih meja, iz zamejskega, torej tistega, ki živi v sosednjih državah, in tudi iz izseljenskega, ki živi na raznih celinah.

Od narodne zavesti do cilja delovanja urada je zelo trden in logičen most.

Cilj delovanja urada je ohranjanje in krepitev vsega, kar pripomore k ohranjanju narodne zavesti, narodne identitete – gre za kulturo, za pisano, za govorjeno besedo, gre za prikazano sliko, za športne dejavnosti, za poznavanje ne samo svoje domovine, ampak vseh, ki jim večina od vas pripada.

V desetih letih je urad sledil tej ideji in zelo smotrnno uporabljal razmeroma skromna finančna sredstva, s katerimi razpolagamo. Kot veste, je urad del ministrstva za zunanje zadeve in smiselno je krepiti tudi ta most med uradom in zunanjo politiko. Če je cilj zunanje politike večji blagor in varnost državljanov, potem se mi zdi, da imajo vse dejavnosti urada svoje mesto v njem. Kar je novega, je morda razmišljanje o tem, da bo treba po desetih letih poimenovati Slovence, ki smo jim včasih rekli zdomci; zdaj je jasno, da so ti za vedno odšli od doma. Treba bo tudi razmišljati o tem, čemur rečemo narodna manjšina, avtohtona narodna manjšina. Z vstopom v Evropsko unijo se bodo ti pojmi oziroma naše razmerje do njih in naše življenje z njimi spremenilo. Čedalje bolj se mi zdi, da bomo ta del narodovega telesa poimenovali Slovenci, ki živijo zunaj meja države Slovenije.

Ko smo na uradu začeli gledati na tak način, smo ugotovili, da je treba slediti potrebam ljudi, ki ne živijo tu z nami. Da bi najboljše ugotovili potrebe, smo se odločili za javni razpis. Na javni razpis se je prijavilo nekaj manj kot 500 projektov v skupni vrednosti skoraj za štiri milijarde tolarjev; prijavili so jih številna društva, katoliške misije, številni posamezniki, mnoge ustanove. Vse te potrebe skupaj odsevajo to, čemur pravimo prihodnost, vizija, cilji delovanja urada. Edina težava je v tem, da je, če bi hoteli zadostiti vsem potrebam, vsaj letos denarja premalo. Tako smo se odločili za nekatere prednostne naloge.

Ko smo izbirali med številnimi nalogami za Slovence po svetu. Pri tem mislim seveda vse tiste, ki živijo zunaj meja – na Hrvaškem, v Bosni, Makedoniji, Zvezni Republiki Jugoslaviji, Argentini, Kanadi, Združenih državah Amerike, Avstraliji... Ko smo razmišljali o prednostnih nalogah, se nam je zdelo, da je treba skrbeti za vse tisto, kar se je z leti ohranilo. To je zelo pomembno zato, ker se zavedamo, kako težko je bilo nekatere stvari postaviti na noge. Edino, kar bi želeli, je, da se temu pridružijo mladi. Drugo je bila stvar izbora, ali podpreti medije, ki so neprecenljive vrednosti – časniki, govorjena beseda na radiu, slika na televiziji – to je nekaj, čemur se ne smemo odreči. Ko smo analizirali, kakšno je stanje na posameznih celinah, smo ugotovili, da je slika zelo različna. Na uradu smo se odločili, da poskusimo dvigniti standard tudi tam, kjer ga ni, to se pravi, da poskusimo pomagati tudi tistim, ki sami tega ne zmorejo. Tretja prednost je arhivska dejavnost. Arhivi so ponekod urejeni, pri največ primerih pa arhivskemu gradivu grozi, da bo ali izgubljeno ali slabo urejeno. Temu smo posvetili posebno pozornost, sicer ne na vseh celinah, ker za to ni denarja, ampak v nekaterih, zlasti v Argentini in v Avstraliji, ki sta najbolj oddaljeni. Ko govorimo o arhivih in o tem, kar bi sledilo, to je muzej za izseljence, gre za dvosmerno povezavo. Tako kot je zgodovina te države tudi vaša zgodovina, zgodovina tistih, ki ne živite v njej, tako je kultura, ki jo ustvarjate tam, kjer živite, tudi del naše države, zato se mi zdi, da morajo biti te stvari urejene. Potem se bomo pa po stari slovenski navadi prepirali, kje je bolje, da je gradivo spravljeno: tam, kjer je to nastajalo, ali recimo v Ljubljani, kjer bo lahko na ogled vsem.

Poleg teh ciljnih usmeritev si bomo prizadevali, da bomo povabili čim več takih, ki nas razveseljujejo, kot bodo nas danes Bariloški vrabčki, na primer mlade nogometaše iz Argentine. Čeprav bi na prvi pogled rekli, da to nima nič opraviti z identiteto, vendarle ni tako. Še naprej bomo podpirali tiste maturante, ki prav iz Argentine pridejo z odličnim znanjem in ga tukaj še utrjujejo, prizadevali si bomo, da bodo prišli tudi maturantje iz Avstralije, Kanade, Amerike, kjer je težje gojiti lepo slovensko besedo. Trudili se bomo za to, da bo čim več mladih spoznavalo domovino svojih prednikov. Za vse to nimamo na voljo omenjene štiri milijarde, imamo le polovico, kar je premalo.

Ko govorimo o vsebini, moramo govoriti tudi o organiziranju. Številni ljudje so čutili, da ne morejo živeti sami v okviru svoje družine, zato se srečujejo v društvih, v katoliških misijah, v kakšnih drugih organizacijskih oblikah. Tega je zelo veliko in prav je, da je tako. Obstajajo najmanj tri organizacije, ki skrbijo zanje – Izseljensko društvo Slovenija v svetu, ki je organizator tega srečanja, Slovenska izseljenska matica in Svetovni slovenski kongres. Na naš razpis se prijavilo še 55 drugih društev ali posameznikov iz Slovenije, ki bi radi delali nekaj, kar bi bilo v prid narodni identiteti Slovencev po svetu. O tem bomo morali še razmisliti.

V svojem imenu in tudi v imenu svojih sodelavcev na uradu vam moram reči, da smo urad zaradi vas – tistih, ki živite zunaj slovenskih meja, smo hiša odprtih vrat. Pristrčna vam hvala in lep dan vam želim.

Dr. Jože Bernik

***v imenu
predsednika
parlamentarne komisije
za Slovence v zamejstvu in
po svetu,
gospoda Franca Pukšiča***

V svojem imenu in v imenu predsednika komisije za Slovence v zamejstvu in po svetu čestitam k 8. taboru Slovencev po svetu. Vsako leto je boljši.

Na komisiji smo prav včeraj končali prvi osnutek resolucije za Slovence po svetu. Ko bo pregledan, ga bomo poslali vsem društvom in raznim organizacijam doma in po svetu, da boste lahko dali svoje pripombe. Upamo, da bo odziv dober. Upam, da bomo zadevo premaknili na višjo raven, da bo aktivnost in sodelovanje Slovencev po svetu večje, kot je bilo doslej. Resolucija omenja stvari, kot so zakon o državljanstvu, volilni zakon za Slovence po svetu, repatriacija, zakon o Slovencih brez slovenskega državljanstva in podobno. Veseli bomo vaših komentarjev.

Lepo vabljeni v parlament tretjega julija, kjer bo vseslovenski zbor, na katerem bodo govorili predsednik DZ, državna sekretarka urada za Slovence v zamejstvu in po svetu, predsednik komisije in predstavniki slovenskih skupnosti.

Čestitam torej še enkrat ob 8. taboru in ob 10. obletnici osamosvojitve. Veliko moramo še postoriti, vendar bomo s skupno močjo to dosegli. Torej – korajža velja!

Mag. Vinko Ošlak,

***strokovni sodelavec
Katoliške akcije v
Celovcu***

Bodi, kar si!

Uvod

Pragmatično priporočilo, naj bo vsakdo zvest svojemu narodu in jeziku, ni dovolj, saj je ob obremenitvah, ki se nanašajo na tako zvestobo, potreben argument, ki prihaja tako iz racionalnosti kakor tudi iz vere kot najgloblje podlage za vsakršno motivacijo...

Narod in narodni jezik v luči vere, razuma in zgodovine

Narod v profanem pomenu je skupnost oseb, ki izvirajo iz istega rodu, govore isti jezik, delijo isto kulturo in zgodovinsko pot in razvijajo institucije za ohranjanje svoje individualnosti. Narod v krščanskem pomenu besede pa je analogija Izraelu kot izvoljenemu ljudstvu s posebnim verskim poslanstvom. Po Kristusu so vsi narodi izvoljeni, vsak drugače in vsak s posebno odrešenijsko misijo. Izvoljenost slovenskega naroda se npr. kaže v formuli, ki jo sestavljata Slomšek in Prešeren. Bistvo slovenskega naroda je tako v Slomškovi nedolžni ljudskosti, ki pa ni naivna in nevedna, temveč le preprosta in poštena - in v Prešernovi kulturni višini in svetovljanstvu, ki pa ni bahavo ali prazno, temveč raste iz narodne zakoreninjenosti in zvestobe.

Veliki in mali narodi in jeziki

Pojava naroda, vsaj v višjem krščanskem pomenu te besede, ni mogoče zajeti s statistiko, zato tudi ni mogoče govoriti o "velikih" in "majhnih" narodih na osnovi števila pripadnikov, zajetih po zgolj zunanjih znakih, kakor so jezik, naseljenost, rod ipd. Velikost naroda je v njegovem prispevku k temu, za kar je vsak narod in vsak človek poklican: k rasti od ločenega individua k občestveno združenemu božjemu otroku, se pravi prispevku k etični, kulturni in civilizacijski drži in praksi.

Pristne in lažne oblike kozmopolitstva

Danes je beseda *kozmpolit* ali po naše *svetovljan* na slabem glasu, saj večini pomeni zapuščanje lastne narodnosti in jezika in preselitev predvsem v območje danes prevladujoče angloameriške subkulture. V resnici obstajata obe obliki kozmopolitstva: pristna (Sokrat, Jezus, ap. Pavel ipd.) in lažna ("proletarski internacionalizem", gledanje na jezik kot nekaj zgolj pragmatičnega, kar je mogoče poljubno zamenjavati). Lažni kozmopolitizem je ena izmed poti zapuščanja svojega narodnega izvira - pristni kozmopolitizem pa je nujna komplementarna dopolnitev narodnosti s svetovljanstvom kot dvema poloma človekovega položaja na svetu in v kozmosu.

Narod in njegov jezik kot spotika

Narod in njegov jezik nista samo jezikovno, kulturno, družbeno in še kakšno dejstvo, temveč tudi provokacija. Prvič zato, ker je jezik ne le sredstvo za sporazumevanje, temveč tudi znak individualnosti - vsaka individualnost pa deluje tudi kot provokacija za vse, ki po napačni poti iščejo univerzalno. Preganjanje kakega jezika ali vsaj spotikanje ob kak jezik tako v bistvu ni usmerjeno zoper ta jezik sam, temveč zoper to, kar s svojim simbolom pomeni: drugo skupnost, ki že s svojim obstojem "krši" načelo človeške univerzalnosti.

Vzroki in razlogi narodnega odpadništva in jezikovne asimilacije

Vzrok za odpadništvo in asimilacijo je objektivna težavnost vsakršne individualnosti - razlogi pa so subjektivne razlage za to težavnost. Razlikovati je treba med odpadništvom, ki je vedno zavedno in ima za posledico hudo napadalnost do prvotne skupnosti - in asimilacijo, ki je nezavedna in navadno ne vzbuja napadalnosti.

Bistvena krivica – bistvena pravica

Bistvena krivica v odnosu med narodi in jeziki je v tem, da mora pripadnik državno manj institucionaliziranega naroda prispevati večji delež za potek vzajemne komunikacije kakor pa pripadnik visoko institucionaliziranega naroda. Bistvena pravica je, da nikomur za urejanje zasebnih, skupnih in administrativnih stvari na kraju naselitve poleg materinščine ni treba znati nobenega drugega jezika.

Mit dvojezičnosti in večjezičnosti

Doktrina dvojezičnosti ali celo večjezičnosti je sodobni poskus kompromisnega reševanja narodnostne in jezikovne problematike s skrivanjem lastne individualnosti in njenega imena za naličjem nevtralne dvojezičnosti ali večjezičnosti. Dejanska, namreč simetrična dvojezičnost je zelo redek pojav. Večina pripadnikov narodov z manj jezikovnimi pravicami živi v razmerju enoinpol jezičnosti, pri čemer polovična kompetenca navadno pripada prav materinščini.

Dolžnost in razlogi narodne zvestobe in spoštovanja maternega jezika

Dolžnost je načelno mogoče izpeljevati samo iz pravne ureditve ali iz moralnega pravila, ki pa je lahko utemeljeno samo v religioznih predpostavkah. Pravno varovanje narodnosti in jezika je dokaj vprašljivo, saj obvezuje človeka samo zunanje, ne pa tudi notranje. V pravnem varovanju pa so tudi zelo verjetne zlorabe, o čemer najbolje pričajo nacionalizmi in nacizmi XX. stoletja.

Verska utemeljitev moralne dolžnosti do naroda in jezika pa izvira iz načela varovanja Božjega stvarstva, katerega pomemben del je tudi narodna in jezikovna individualnost; 4. Božja zapoved o spoštovanju staršev se odraža tudi v spoštovanju njune narodne, jezikovne in kulturne zapuščine - ter v novi izvoljenosti vsakega naroda in svetosti vsakega jezika, ki vodita človeka do kozmične in odrešenjske univerzalnosti.

Obstaja pa tudi racionalni razlog za narodno zvestobo in spoštovanje materinščine: narod in njegov jezik sta zaradi najgloblje nagovorljive moči materinščine najbližja in najbolj zanesljiva pot do univerzalnega človeka v smislu pristnega kozmopolitstva.

Osebni, družinski, občestveni, narodni in občečloveški kulturni in jezikovni red

Tudi če smo sposobni najti versko-moralno in razumsko utemeljitev in načela narodne in jezikovne zvestobe, to še ne zadostuje za to, da bi večina ljudi po teh načelih tudi lahko

živela. Potreben je tudi zunanji, a ne samo pravni red za urejanje narodnih in jezikovnih položajev, dolžnosti in pravic. Tudi zdaj obstaja tak red, le da obstoječi red ne ustreza niti versko-moralnim niti razumskim kriterijem in zahtevam. Trenutni red temelji na privilegijih nekaterih narodov z močno stopnjo institucionalizacije in dolžnosti manj institucionaliziranih narodov, da se tem privilegijem in temu krivičnemu in neracionalnemu redu podvržejo. Bistvo tega reda pa je, da ne velja samo za najvišje nivoje državnega in meddržavnega svetovnega življenja in dogajanja, temveč tudi za nižje subsidiarnostne nivoje, vse do družine kot najosnovnejše občestvene in institucionalne oblike medčloveškega sožitja. Na vseh teh nivojih mora ta red temeljiti na istih načelih in veljati za vse ljudi.

Predstava o pravični in razumni jezikovni ureditvi sveta in neposrednega življenjskega okolja

Pravična in razumna narodna in jezikovna ureditev sveta je samo taka, kjer poteka komunikacija med posamezniki, skupinami in narodi nemoteno v sporočilnem, atmosferskem, simbolno-apelnem in naročilnem smislu s kar najmanjšo porabo energije in s kar najmanjšo sporočilno izgubo. Rešitev pa mora biti tudi pravična in demokratična. Pravičnost pomeni, da nikomur ni treba prispevati za komunikacijo več kakor drugemu in da zaradi svoje specifične pripadnosti nihče ni niti nagrajen niti kaznovan. Demokratičnost rešitve pa pomeni, da je načelno dostopna vsem ljudem, ki so zmožni vsaj osnovnošolske izobrazbe. Taka rešitev je lahko samo splošna vertikalna trojezičnost kot izraz trojne pripadnosti v vertikali človekove duhovne rasti. To pomeni, da človekovi domači oz. družinski in lokalni pripadnosti ustreza njegovo narečje oz. dialekt; njegovi nacionalni pripadnosti ustreza njegov knjižni jezik kot povzetek najboljših sestavin vseh narečij; njegovi občečloveški pripadnosti pa ustreza občečloveški ali mednarodni jezik, ki je povzetek najboljših sestavin kulturno najbolj razvitih narodnih jezikov. Človeštvo je doslej rešilo jezikovno vprašanje prve in druge stopnje, se pravi narečja in narodnega jezika, ni pa še sprejelo jezika za vse človeštvo, čeprav je edini resni kandidat za to funkcijo Zamenhofov esperanto dosegel že 113 let starosti in je v tem času razvil razmeroma bogato lastno leposlovno in strokovno literaturo in izrazje in je v jezikovnem smislu izkazal zrelost za optimalno izpolnjevanje te funkcije.

Pobude za konkretne korake k uresničevanju kulturno-jezikovnih predstav

Vsakdo, ki mu je dano to razlago razumeti, je dolžan prispevati svoj delež k pravični in razumni vzpostavitvi novega jezikovnega reda na temelju funkcionalnosti, pravičnosti in demokratičnosti. Enako pa so tudi skupnosti, verska občestva in državne ter civilne ustanove dolžne sprožiti diskusijski in izobraževalni postopek, da bi zavest o vertikalni trojezičnosti in trojni pripadnosti kot splošna rešitev začela veljati za vse človeštvo, pri čemer ni treba čakati na velike odločitve na najvišji ravni, temveč je mogoče to pot začeti že v posameznih družinah. Kdor se jezi zaradi vse močnejše amerikanizacije in s tem unifikacije kulturnega in jezikovnega življenja posameznih narodov, tako tudi Slovencev, ravna dosledno samo, če se, sledeč svoji nejevolji, začne zavzemati za alternativno pravično rešitev, kakor je zgoraj opisana. Svet je namreč pred dvema alternativama: ali splošna amerikanizacija z vse hitrejšim umiranjem narodnih jezikov in kultur ali pa nova komunikacijska paradigma z uveljavitvijo splošne vertikalne trojezičnosti narečja, narodnega in mednarodnega jezika.

(Povzetek knjige „Bodi, kar si”, ki je izšla pri Mohorjevi v Celovcu v maju 2001)

Mag. Vinko Ošlak - strokovni sodelavec Katoliške akcije v Celovcu, Viktringer Ring 26, AT-9020 Klagenfurt/Celovec; tel.: +43 463 / 511-166/3410; e-mail: oslak@katoliska-akcija.at

Mons. Janez Pucelj,
delegat za slovensko dušno
pastirstvo v Nemčiji
in predsednik Zveze
slovenskih izseljenskih
duhovnikov v Evropi

Narodna zavest in
slovenska izseljenska
pastorala

Moj prispevek ne bo predavanje in ne razprava. Tu sem zaradi želje prirediteljev tabora, da sodeluje nekdo z izkušnjami izseljenstva na ravni duhovnega spremstva izseljencev in zdomcev. Ker ni mogel priti kateri od veščakov, so se prireditelji sprijaznili z menoj. Privolil sem pod pogojem, da ne bom pripravil predavanja, ampak le predstavil nekaj izkušenj, dodal kakšno svoje mnenje in ugotovitev na podlagi izkušenj slovenskih duhovnikov po Evropi kot izhodišče za pogovor. Prosim vas torej za razumevanje.

Splošne opombe

Narodna zavest ali zavednost je odnos posameznika do vrednot, ki opredeljujejo rodno skupnost – narod. Na osebni ravni je treba narodno zavest razumeti kot osebni odnos do vrednot etnične skupnosti, ki posameznika določa od spočetja naprej. Narojeni in vzgojeni smo v kulturno zavest, v našem primeru slovensko.

Narodna zavest med ljudmi v izseljenstvu in zdomstvu je vsekakor izpostavljena dodatnim preizkušnjam in preverjanju, »kaj je v človeku«. Stalna izpostavljenost drugačnemu kulturno duhovnemu ozračju v izseljenstvu vzbudi lahko tudi pozitivne odzive, saj ponuja razširjen razgled nad dožemanjem sveta in življenja, lahko pa deluje obratno in človeka odvrne od sebi lastnega prvinskega kulturnega okolja.

V tem je hkrati vsebovana nova stopnja osebne rasti in nebogljenosti in hlapčevstva. V izseljenstvu je bil pogosto past in zabloda občutek, da je svojo rodno ali narodno identiteto mogoče spremeniti z drugo vsebino, drugo narodno identiteto, ne da bi človek utrpel škodo na svojem lastnem človeškem dostojanstvu in v skrajnem primeru izgubil sebe samega. Bitje, ustvarjeno za svobodo, se ne more izogniti samospoštovanju, če hoče ohraniti sebi naravno raven bivanja.

Delo za narodno ozaveščenost

Kako se kaže narodna zavest kot identiteta slovenskega človeka v zdomski oz. izseljenski izpostavljenosti po Evropi? To vprašanje srečujemo tudi znotraj Cerkev na Slovenskem, npr. na ravni preverjanja, ali se zdomska in izseljenska pastorala še spleča. Tudi v ozadju tega srečanja je vsaj posredno iskanje odgovorov na vprašanja o pomenu dela za rojake po svetu in morda še bolj o primernih načinih delovanja ustanov, ki se ukvarjajo na različnih ravneh z izseljenstvom.

Tu smo pri vplivu in pomenu skupnosti za ohranjanje identitete in narodne zavesti. Ustanove, med njimi tudi Cerkev, so vstopile med zdomce in izseljence s konceptom in jih zbirale v bolj ali manj organizirane skupnosti. Pri tem se je izoblikoval dvojni model slovenskih organizacij, in sicer pod vplivom dveh različnih pristopov do slovenskega izseljenstva. Cerkev je vzpostavila mrežo župnij ali misij, država je spodbujala nastajanje društev, ki so bila pod ideološkim vplivom komunističnega ideala ločenosti od Cerkev. Kateri pristop je bil ugodnejši za ohranjanje slovenske narodne zavesti med rojaki, bo morala sicer preveriti stroka, vendar se nam, izseljenskim duhovnikom zdijo razvidne naslednje razlike.

Težnje komunistične propagande o narodnosti in narodni zavesti so zožile te pojme na izrazito politično raven, kjer se izraža le v oblikah zvestobe oblasti. Ta edino priznana oblika je morala biti navzoča v manifestacijah slovenstva in vse drugo brez nje je bilo izraz »sovražnosti do domovine«. V ta namen so bila po Evropi ustanovljena mnoga društva, ki so se deloma ali popolnoma podredila temu razumevanju narodne zavesti. Samo tem skupnostim, najpogosteje pa le njihovim voditeljem se je ob vseh slovesnostih po slovenskih občilih pela hvalnica kot najpomembnejšim narodnozavednim delavcem med izseljenci.

Na terenu pa smo lahko opazovali razpadanje narodne zavesti v smislu ohranjanja vrednot tiste narodove duhovne kulture, ki nas je ohranila celo tisočletje. Še danes ni težko zaznati nekdanjega analitičnega pristopa in zgrešenega razumevanja vzgonov slovenske narodne zavesti. Metod dela za narodno zavest, ki je pomenila predvsem pokorščino oblasti, se javno ni odreklo nobeno društvo po političnem preobratu v domovini, bilo pa je opaziti, da so nekateri poskušali delovati bolj sproščeno. Najpogosteje so ravnali podobno, kot so ravnali mnogi doma: glasno so pripovedovali drug čez drugega, da so bili od vedno demokrati.

Te smešne »narodne zavesti« je ostalo še kar nekaj do danes. Nihanja so v prvem desetletju slovenske samostojnosti v sorazmerju s politično močjo levih strank, ki jih opredeljujejo imena nekdanje izrazito ideološko enoumne nomenklature in njihovih idejnih sinov v vrstah slovenskega liberalizma.

Neredko se danes tudi med slovenskimi kristjani sliši pomisel, češ, kaj je treba posegati tako daleč nazaj in vedno izpostavljati te dejavnike ločevanja. Na terenu pa vidimo, da deset let ni tako dolga doba in da se neka vzpostavljena struktura zelo težko preoblikuje in najraje deluje po svojih ustaljenih načinih in redu. Ustanove med slovenskimi izseljenci niso premagale notranjega odpora med seboj in delujejo še naprej ločevalno, kar za narodno edinost in s tem zavest ni spodbudno. Premalo se tega zavedajo tudi nosilci slovenskih državnih ustanov, ki se posvečajo Slovencem po svetu. Tem ne pripomore k premagovanju omenjenih ovir začuden politik ali kulturnik, ki se zgraža nad slovensko razdeljenostjo na tujem. In prav tako ne tisti, ki danes načrtuje doma z državnim denarjem velike projekte, ki naj bi bili v pomoč rojakom, pri tem pa ne pozna razmer in ne prinese vsebine, ki bi bila v oporo ljudem, ki pospravljajo nesnago preteklih časov.

Narodna zavest in slovenske župnije

Cerkev je vzpostavljala drugačno delovanje za narodno zavest, ki je temeljilo na zgodovinskih narodnih vrednotah, tistih duhovnih in kulturnih temeljih in oblikah praznovanja, ki so našemu rodu oblikovale in ohranile zavest narodne identitete in zdrav narodni ponos do nastanka slovenske države. Zato je bila Cerkev na Slovenskem tako kot v domovini ena največjih »kontrahentov« uradne narodne politike, ki jo razpoznavamo slovenski izseljenski duhovniki v nekaterih njenih trendih kot raznarodovalno. Uradna narodna politika mi tukaj pomeni predvsem dejavnike politične oblasti in njenih opred, ustanov kot je Slovenska izseljenska matica, občine kot pokroviteljice društev in socialistična zveza.

Slovenski duhovniki smo še vedno mnenja, da smo v slovenskih župnijah gojili še najboljšo propagando in vzdrževali najboljšo oporo za zdravo narodno zavest med slovenskimi izseljenci. Kdo je imel kakšno boljše geslo, kot je npr.: *Bogu otroci, domovini sinovi, nikomur hlapci*. Nobena slovenska skupnost na ravni društev nima tako visokega narodnozavednega programa v svojih pravilih in simbolih, še manj jih lahko dokaže njihova dejavnost. Edino slovenskim župnijskim skupnostim v Evropi in nekaterim redkim društvom, ki imajo daljšo tradicijo, kot jo ima komunizem, ni bilo treba spreminjati programov in parol po letu 1991. Odgovor o pravilnem izboru temeljnih narodnih vrednot, ki so pristne, in zgodovinsko neizpodbitna osnova identitete našega naroda, je s tem razumnemu človeku na dlani.

Slovenski izseljenski duhovniki niso bili vezani na politiko doma in so se obnašali sproščeno, bolj kot so se lahko njihovi sobratje v domovini. Zato je bila njihova slovenska narodnozavedna dejavnost naravna podlaga njihovemu prvenstveno duhovnemu in verskemu poslanstvu. Naj omenim tu besede, ki so bile pogosto moto slovenskih družabnih srečanj v organizaciji slovenskih župnij: NAROD, DOMOVINA, BOG! To je izhodišče za moje samovšečno, neskromno mnenje, da smo izseljenski duhovniki ves za izseljenstvo tako težki čas po 2. svetovni vojni na najbolj verodostojen način podpirali slovensko narodno zavest med tistimi Slovenci po svetu, ki so se družili v slovenskih župnijah.

To mnenje sem vrgel med vas kot izziv in ga izpostavljam diskusiji tukaj in presoji strokovnih raziskovalcev slovenskega izseljenstva danes in v prihodnje. Menim, da mi ga v posameznih primerih lahko kdo upravičeno izpodbija, vendar bo v splošnem težko dokazal nekaj nasprotnega. Pošten odnos do naše kulturne in duhovne identitete je priznavanje dejstva, da je slovenskega duha in s tem njegovo identiteto močno oblikovala modrost evangeljskega sporočila, torej krščanstvo. Zdrava narodna zavest se tega zaveda in na tem danes gradi prihodnost slovenskega naroda.

Dr. Matija Ogrin

***literarni zgodovinar,
publicist, urednik,
raziskovalec na ZRC
SAZU***

***Jezik, književnost in
narodna zavest***

Razmerje med slovensko literaturo, jezikom in narodno zavestjo je zelo obširna tema. Pogosto so jo obravnavali in posredovali literarni zgodovinarji, različni esejisti, vsak iz svojega zornega kota. Pri teh obravnavah je zelo izstopala tudi kulturna, politična in nazorska opredeljenost piscev. To je za to tematiko zelo pomembno, saj je od globljih duhovnih pogledov odvisno, kakšne vrednote bomo v literaturi, jeziku in v narodnosti postavljali na prvo mesto in kakšna razmerja bomo med njimi lahko videli.

Nekaj kratkih, splošnih misli o problemu

Slovenska literatura je imela izjemno velik vpliv na postopno oblikovanje narodne zavesti. Po eni strani zaradi tega, ker je literarna umetnost za svoj izraz, za svoj organ uporabljala jezik; likovna umetnost na primer nikdar ne bi mogla na tak način postati nacionalna in nosilka nacionalne zavesti kakor literarna, kajti jezik je temeljni, morda bistveni organ samozavedanja subjekta in seveda tudi narodnega subjekta. Po drugi strani je lahko bila literatura nosilka takšnega razvoja nacionalne zavesti zategadelj, ker je narodna zavest nekaj, kar s svojo dvojnostjo literaturi zelo ustreza. Po eni strani gre v narodni zavesti za občutje pripadnosti skupnosti, za občestveno sestavino, za tisto, kar posameznika povezuje s kolektivom. Po drugi strani gre za enako pomembno občutje individualnosti, osebnosti, enkratnosti, vztrajanja v svojem. V zdravi narodni zavesti sta verjetno obe sestavini – osebnostna in pa občestvena – uravnoreženi, zlit. Posameznik z zdravo narodno zavestjo čuti, da pomembne prvine njegovega individualnega, duhovnega, posebnega sveta so del občestvenega, narodnega v nacionalnem smislu, skupnega. V literaturi je seveda to zelo vidno, kajti literatura – pisatelj, pesnik – izraža globinsko zavest samega sebe, samoizpovednost, ki s sredstvom besede oblikuje jezikovni izraz, s tem pa seveda nujno svojo samoizpoved uresničuje prek prvin tega skupnega nacionalnega sveta; za medij svoje samoizpovedi vzame zgodbo, elemente temeljnega, materialnega, pripovednega ali pesniškega sveta, ki izhajajo iz skupne, nacionalne, kolektivne kulturne zavesti. Če hočem torej nekaj izpovedati, nekaj povedati, kar ima svoje globinsko gibalno v moji individualnosti, moram pri tej izpovedi skoraj nujno uporabljati elemente, ki so občestveni, skupni vsem ljudem razumljive narave. Ta dvojnost je seveda pomembna.

To se zelo očitno kaže v razvoju slovenske literature od prvih začetkov pa potem z vso močjo pri Prešernu v osrednjih sonetih Sonetnega venca, potem zelo močno tudi pri drugih avtorjih od Stritarja do Gregorčiča in drugih – znane pesmi s poudarjeno nacionalno, narodnostno noto. Na poseben način opazamo to pri Cankarju, v njegovem izvrstnem odlomku, morda enem najlepših domovinsko čutečih odlomkov pri Cankarju, ki je bil prav zaradi tega v tridesetih letih, ko je bil uveden v gimnazijske čitanke, tudi cenzuriran. Tedanja beograjska oblast je dajala navodila, da se ta odlomek iz Kurenta, ki so ga takrat naslovili Nebesa pod Triglavom, iztrga iz čitank. To je bila oblika cenzure, o kateri se pozneje ni govorilo. Takšni izjemni izrazi ljubezni do domovine kažejo na to, da so bili ti pesniki in pisatelji, posebej to velja za Cankarja, zelo globoko povezani s skupnostjo, z nacionalno in s kulturno skupnostjo Slovencev.

To razmerje se je v poznejših obdobjih zelo spreminjalo in poznejši razvoj slovenske literature – zlasti sodobne – je pogosto privedel do tega, da je pesnik začel govoriti o svoji izločenosti, distanciranosti do nacionalne in sploh kulturne in človeške skupnosti, da je govoril predvsem iz tega, kar je poudarjalo distanco, notranjo ločenost, celo tujost in praznoto v razmerju do sočloveka in podobno. Ti fenomeni kažejo na zelo spremenjeno duhovno podstat kulture, iz katere ta bistva izhajajo, na čisto drugačno duhovno obzorje, ki takšno ustvarjanje generira. Posebno vprašanje je, koliko je takšna literatura lahko in koliko sploh ne more biti več narodotvorna ali v nacionalno kulturnem smislu konstruktivna. To je posebno vprašanje, ki se ga tu ne dotikam.

Dejstvo je, da je bila vsaj do slovenske moderne ideja nacionalnosti v slovenski literaturi zelo močno navzoča, celo tako zelo, da je to misel prevzela literarna zgodovina. Pri Ivanu Prijatelju je denimo literarna zgodovina sploh zamišljena na tak način, da mora obravnavati tri nekako predmetna področja, ki so tudi tri faze v razvoju slovenske kulture: slovstvo, književnost in literatura. Pri čemer slovstvo pomeni tiste srednjeveške prve zapise, ko se beseda pojavi v knjižni obliki; književnost potem to, kar je že natisnjeno v obliki knjige, neki kulturni izraz, zajet v takšno razvidno obliko kot je knjiga; in potem literatura, v kateri gre za stremljenje naroda, da izrazi samega sebe na najvišji, najbolj plemenit in duhovno izkristaliziran način. Prijatelj je videl v teh stopnjah razvoj duha slovenstva. Vpliv njegove misli je bil zelo močan na poznejšo literarno zgodovino. To vidimo pri Slodnjaku, ki je svoj Pregled slovenskega slovstva oblikoval na tak način, da se sestavni deli zgodovine ujemajo s stopnjami pojavljanja in razvoja slovenske nacionalne samozavesti.

Pomen slovenske literature po tej plati je nedvomen. In mislim, da ta pomen ni pretiran, ampak da je v slovenski literarni in kulturni zgodovini morda le nekoliko enostransko prikazan, pač v tem smislu, da pri teh obravnavah pogosto izostaja zavest, da so prej vsa anonimna, včasih slabo osvetljena stoletja tako imenovanega temačnega srednjega veka v resnici stoletja krščanskega obstoja Slovencev zelo veliko in bistveno pripomogla k temu, da se je seveda slovenski jezik sploh obdržal, da je ohranil svojo homogenost in čistost. Z nobeno znanstveno metodo ni mogoče izmeriti pomena tega, da so ljudje že od časov Brižinskih spomenikov molili v slovenskem jeziku, da so govorili svojemu Bogu, se pravi v najvišjih, izbranih stavkih, ki imajo poseben pomen v celoti življenja, da so v teh stavkih uporabljali slovenski jezik. Tega nobena pozitivistična literarna in kulturna zgodovina ne more primerno opaziti in zato tudi ne primerno ovrednotiti.

To so seveda perspektive, za katere upam, da se bodo v slovenski humanistiki postopoma začele spreminjati, da bo postopoma poudarek ali pa vsaj del pozornosti šel tudi v to smer. Ti pogoji so morali biti izpolnjeni, da se je potem v 19. stoletju slovenska literatura lahko tako razcvetela, se razvila v takšni lepoti in mogočnosti. Ti pogoji so bili zgodovinsko zelo konkretni in boj za njihovo izpolnitev je bil zelo težak.

Glavna misel, ki me pri tem vodi, pa je ta: razvoj slovenske literature in hkrati razvoj slovenske narodne zavesti je po mojem mišljenju tak, da v današnjem svetu, v današnjem času literatura nikakor ni več in ne more biti edina in najverjetneje niti glavna nosilka te nacionalne identitete. Literatura bo v to identiteto še naprej prispevala zelo pomembne temeljne prvine, to je nedvomno, čeprav bo treba temelje in spodbude za takšne identitete iskati še drugod.

Pomembno področje za nacionalno identiteto je slovenska zgodovina, in to ne samo zaradi tega, ker literaturo bere razmeroma malo ljudi, tudi zgodovino navsezadnje pozna razmeroma malo ljudi, vendar je pomen, ki ga ima po mojem mišljenju zgodovina, in to ne kakršna koli – morda izkrivljena ali neobjektivno prikazana, ampak zares objektivno stvarno razčlenjena zgodovina – pomen je po moje v tem, da ko posameznik spozna posamezne zgodovinske obrise, osebnosti, dogodke in jih spozna v tistem, kar je v teh dogodkih in osebnostih pozitivnega, ko spozna te dogodke in osebe kot nosilce in kristalizacijska jedra nekaterih vrednot, more uzreti v tem nekakšno povezanost. Vidi sebe kot nadaljevalca ali pa vsaj kot slednika, zajame ga neka umestitev v zgodovinski prostor, v kontinuiteto, ta zgodovina postane njegova zgodovina, on sam se poveže lahko s tem, kar je v tej zgodovini videl in spoznal kot dobro. Konkretno; ne predstavljam si, kako bi lahko v prihodnosti nekdo rekel, da je Slovenec, in vztrajal in kljuboval v vsakdanjem življenju v tej držji in jo ohranjal, ne da bi hkrati imel denimo poleg Trubarja in Prešerna v mislih vendarle tudi Slomška in Kreka pa poznejše zgodovinske kristale narodne zavesti, kakor so se oblikovali v zdomstvu, morda posebej v argentinski narodni skupnosti.

Gre za to, da zgodovina lahko, če je primerno razumljena in prikazana, za posameznika pomeni nosilko kristalizacijskih jeder slovenstva, lahko bi celo rekli bistva slovenstva. To bistvo se v določenih osebah, v določenih obdobjih, dogodkih in dejanjih posebej kaže. Mislim, da so takšna izbrana poglavja kulturne zgodovine Prešeren, Slomšek idr., da so to takšna jedra, ki na poseben način zgoščujejo in kristalizirajo vrednote, kakor so se uresničile v specifičnem slovenskem duhu. Vrednote, ki so brezpogojno evropskega duhovnega izvora, a so jih Slovenci znali v svojih okoliščinah, v svojih danostih – zgodovinskih, kulturnih in drugih – na sebi ustrezen način uresničiti.

To se mi zdi nekako tisti latenten, potencialen pomen, ki ga lahko ima zgodovina in bi ga bilo treba oblikovati s posebno pozornostjo tudi v šolskem in akademskem pouku.

Ta misel se torej izteka v spoznanje, da nacionalna zavest verjetno ni občutje pripadnosti skupnosti v tem sedanjem kontekstu, da se čutim samo zdaj povezanega poleg tega, da sem edinstvena oseba, tudi s skupnostjo. Verjetno pomeni poleg horizontalne razsežnosti še vertikalno, da se Slovenec čuti povezanega tudi z rdečo nitjo preteklosti, ki kaže na najbolj plemenite, najbolj pozitivne uresničitve vrednostnega duha slovenstva. To dvojno križišče – čutiti sebe kot člen tako sedanjega trenutka, torej družbe v sedanjosti, kot nevidne zgodovine naroda – se mi zdi, da daje upanje, da so tudi v takšni krizi vrednot, kot je zdaj na pohodu, vendarle kristalizacijske točke, ki jih je mogoče pokazati v zgodovini, če se ji malo posvetimo in jo beremo. Vidimo, da je na primer Slomšek fascinantna oseba, fascinanten človek, ki je delal takšne stvari, kot si danes komaj lahko predstavljamo; ali pa Krek ali še kdo drug; zlasti v obdobju druge svetovne vojne najdemo v protirevolucionarnem gibanju izjemna dejanja nekaterih posameznikov, ki kažejo na neverjetno človečnost.

Pokazati želim na možnost, da spoznavanje zgodovine, v tem preseku bi rekel teologije, filozofije in zgodovinopisja, lahko ponudi posebno dandanes eno oprijemališče, s katerega bi bilo mogoče začeti novo delo za narodno zavest.

Ivo Krže

profesor filozofije

**UZRTJE BISTVA
SLOVENSTVA KOT
TEMELJ NARODNE
ZAVESTI**

1. Uvod

Zbrali smo se, da bi skupaj razmišljali o slovenski narodni zavesti kot o tistem, na čemer temelji povezanost med Slovenci doma in po svetu. Izhajamo torej iz (po mojem mnenju pravilnega) uvida, da je narodna zavest tisto, na čemer temelji enotnost Slovencev, s tem pa tudi njihova ži(la)vost, moč in srečnost. A na čem temelji, iz česa se napaja ta Slovence združujoča in osrečujoča narodna zavest; od česa je odvisna njena moč?

Narodna zavest je odvisna od zavesti o narodnem, od zavesti o tistem, kar dela Slovence Slovence. Odvisna je skratka od zavesti o bistvu slovenstva. Čim manj je v slovenskem narodu prisotna zavest o tem, kaj je specifično slovensko, tem manj je v slovenskem narodu prisotna narodna zavest. To se lahko jasno vidi iz vloge, ki jo je imelo slovensko pesništvo pri konstituciji slovenske narodne zavesti. Pesništvo je namreč tisto najbolj specifično narodno, ker je tisto najmanj prevedljivo. Kolikor večji je bil vzpon slovenskega pesništva v slovenskem narodu, tolikor bolj se je v slovenskem narodu prebujala narodna zavest. To seveda ni samo slovenski pojav, pač pa splošno evropski, saj je bila prav romantika, katere bistvo je bilo pesniškost, tista, ki je v odločilni meri prebudila narodno zavest evropskih narodov.

Če je torej temelj slovenske narodne zavesti slovenska zavest o specifičnosti, t. j. o bistvu slovenstva, potem se je za razumevanje stanja slovenske narodne zavesti danes treba ozreti na današnje stanje zavesti o bistvu slovenstva. Na kakšni stopnji je torej samozavedanje slovenskega Duha in s tem povezana samouresničenost Slovenca kot Slovenca? Rekli smo, da je slovenska zavest rasla z razvojem slovenskega pesništva. Ali naj torej ta premislek o stopnji uzrtosti slovenskega bistva zvedemo na premislek o stopnji kvalitete slovenskega pesništva? Nikakor ne, kajti ob tem premisleku bi bilo potrebno nemudoma postaviti vprašanje kriterija kvalitete slovenskega pesništva, a izdelava takega kriterija ni domena zgolj pesništva, pač pa mišljenja, ki stopa v razgovor s pesništvom kot tisto razsežnostjo, ki se na odlikovan način nahaja v okrožju izvorno in specifično slovenskega. Izdelava takega kriterija je skratka domena mišljenja, ki razbira bistvo slovenstva.

Vprašanje o (duhovnem) stanju slovenske narodne zavesti lahko torej zvedemo na stanje, v katerem se nahaja vprašanje o bistvu slovenstva. Stanje, v katerem se to vprašanje nahaja, pa bomo najlažje razbrali iz tradicije, ki jo ima to vprašanje v slovenski misli.

2. Dosedanje izkušanje vpraševanja po bistvu slovenstva

Vpraševanje po bistvu slovenstva si je slovenska misel že večkrat zastavila, in sicer že (implicitno) z bl. Antonom Martinom Slomškom v njegovem zapisu "Dolžnost svoj jezik spoštovati" in z njegovo znamenito sintagmo "Sveta vera bodi vam luč, materin jezik pa ključ do zveličavne omike". Poslednji Cilj človeka, t. j. zveličanje je po Slomšku dosegljivo le prek polnega udejanjanja njegove narodne razsežnosti. Na ta način postane uresničitev nacionalne specifike bistveni cilj, postavitve vpraševanja po tem cilju pa implicitna dolžnost.

Podobno, toda izrecneje piše v tej smeri Edvard Kocbek v Dejanju leta 1940: "Najsilnejši ukaz te ure je, da spoznamo svoj edinovrstni, izvorni slovenski življenjski smoter."

Antona Trstenjaka žene k pisanju Slovenske poštenosti prav tako vpraševanje po slovenskem bistvu, saj skuša v tem delu prikazati udejanjanje vrline poštenosti kot slovensko izvorno in najlastnejšo nalogo.

Franc Rode v eseju Slovenska narodna zavest piše, da je lahko naš pravi cilj le to, da "ustvarjamo iz prepadov in višin, ki jih nosimo v sebi in ki jih kot Slovenci doživljamo na nam značilen način, drugače od drugih. In čimbolj bodo te stvaritve pristno in globoko slovenske, tem bolj bodo imele univerzalni pomen in vrednost, kot je Dostojevski univerzalen, ker je izrazito ruski, ali Cervantes, ker je izrazito španski".

Podobno pravi Marko Ivan Rupnik, ko na sledi Solovjovove misli o ruski Ideji govori o slovenskem mesijanskem poslanstvu v družini narodov.

Pred drugo svetovno vojno in med njo je o izvornem slovenskem poslanstvu govoril Lambert Ehrlich, ki ga je razumel v smislu višarstva, t.j. v smislu sinteze slovanstva, germanstva in romanstva.

O izvornosti slovenstva piše prav tako Edvard Kovač, ko izpostavlja slovensko nadarjenost za intimni odnos v dvoje, ki naj bi izhajala iz dejstva, da je slovenski jezik edini med živimi indoevropskimi jeziki ohranil dvojino. To domiselno vzporeja s povezavo med slovensko besedo "sreča" in slovenskim glagolom "srečati", iz česar izpeljuje, da za nas Slovence: "Srečati nekoga (...) pomeni biti srečen".

Pred kratkim je potrebo po izpostavitvi te teme začutil tudi Gorazd Kocijančič, ki v enem izmed svojih lanskih zapisov zahteva "povratak k pristnosti našega mišljenja". Dalje pa pravi, da lahko naše mišljenje postane pristno le tedaj, ko ustreza najnotranjši poklicanosti slovenskega naroda – naši najlastnejši in edinstveni nalogi.

Ta seznam avtorjev je seveda zgolj ilustrativen in se ne nadeja biti izčrpen.

3. Zadrega

Ko smo si torej ogledali nekaj ključnejših primerov avtorjev, ki so se ukvarjali z vprašanjem o bistvu slovenstva, smo sedaj poklicani opraviti strnjeno bilanco teh poskusov, da bi razumeli, na kakšni stopnji se nahaja odgovorjenost na to vprašanje, ki je hkrati stopnja, na kateri se nahaja naša narodna zavest. V to bilanco nas bo uvedel premislek o zadregi, ki se nas običajno loteva ob postavitvi vprašanja o bistvu slovenstva.

Ob postavitvi vprašanja o bistvu slovenstva se nas namreč vselej loti določena skepsa nad možnostjo konsistentnega odgovora nanj. Gre za predsodek, ki pravi, da je dokaj malo verjetno, da bi nam uspelo miselno zajeti neko izvorno, nikjer drugje navzočo (slovensko) specifiko, ki bi lahko dejansko vase vsrkala in zaznamovala celotno eksistenco Slovencev kot Slovencev. Razumevanje bistva slovenstva, ki se ne bi nanašalo na nekaj izvirnega, specifičnega, nikjer drugje navzočega, bi sploh ne bilo razumevanje nekega bistva. Slovenstvo bi se v tem primeru izkazalo za nekaj prigodnega in torej nebistvenega. Obenem pa, kot rečeno, mora to bistvo biti tako, da zajame, vpotegne in obvladuje celotno eksistenco

Slovenca kot Slovenca; sicer bi ne moglo biti bistvo slovenstva v celoti, pač pa le bistvo nekega omejenega segmenta slovenstva. Hkrati pa bi se takšna specifika najbrž izkazala za neke vrste lokalno kuriozitetu, neke vrste folkloristični kič, ki bi kot tak ne mogel pod nobenim pogojem utemeljiti slovenske narodne zavesti. Iz predsodka, da izvirno in celotno slovensko bit obvladujoče slovensko bistvo ne more biti formulirano, izhaja mnenje, da si nima smisla zastavljati vprašanja o bistvu slovenstva.

4. Bilanca dosedanjih zastavitev tega vprašanja

Ta predsodek ima nedvomno določeno težo. Dodatno ga (vsaj v slovenskem prostoru) še krepí dejstvo, da Slovenci še nismo uspeli zadovoljivo odgovoriti na vprašanje o našem skupnem bistvu. Zdi se mi namreč, da nobenemu izmed prej omenjenih avtorjev, ki so se s tem vprašanjem ukvarjali, ni uspelo nanj v zadostni meri odgovoriti, vendar je vsak izmed teh poskusov dragocen, saj je osvetlil to vprašanje s posebnega vidika.

Težavnost odgovarjanja na vprašanje o nacionalnem nas ne sme presenečati, saj že Hölderlin v pismu prijatelju Böhlendorfu iz leta 1801 pravi, da "lastnega se moramo prav tako dobro naučiti kakor tujega" in da "ničesar se ne naučimo teže kakor prosto rabiti nacionalno".

Menim, da je mogoče poskuse omenjenih avtorjev klasificirati v tri tipe pristopov k vprašanju o bistvu slovenstva. Ta klasifikacija bo predstavljala bilanco teh poskusov, saj bo pokazala pomanjkljivosti omenjenih pristopov in nas bo s tem napotila k pravemu vpraševanju in odgovarjanju:

I. Avtorji, ki (implicitno ali eksplicitno) začitijo potrebo po vprašanju o bistvu slovenstva, a ne tvegajo odgovora nanj:

- a) Slomšek: Dolžnost uresničevanja slovenskega bistva je postavljena kot neko še neartikulirano najstvo, kot "dolžnost svoj jezik spoštovati".
- b) Rode: Določitev izvirnega slovenskega nacionalnega cilja je spet postavljena kot golo najstvo; vendar ni nič povedano o tem, kako naj bi ta cilj določili.
- c) Kocbek: Tudi Kocbek ne tvega odgovora na to vprašanje; preloži ga s svojo znamenito tezo, ki pravi, da šele takrat, ko se bomo Slovenci odvrnili proč od univerzalizmov k empiriji, bomo resnično usposobljeni za odgovor na to vprašanje. Toda sam obrat k empiriji še ne zadostuje za uvid bistva, kajti šele bistvu je tisto, kar empirijo obvladuje in oblikuje, in ne obratno.

II. Avtorji, ki izpostavijo neko bistvo, ki je premalo specifično, da bi bilo izvirno slovensko:

- a) Ehrlich in Rupnik: Ehrlichova vizija višarskega slovenstva kot sinteza germanske, slovanske in romanske kulture, ki jo Rupnik v zapisu Umetnost terja v narodu alternativo (nezavedno?) prevzame, je premalo specifična, da bi bila resnično samolastno slovenska. Kakršen koli drug narod, ki bi živel na našem ozemlju, bi lahko bil tega sposoben.
- b) Kocijančič: Kocijančičev predlog oživitve ciril-metodovske in joanejske dediščine kot izvirno slovenske naloge ni nič specifično slovenskega, saj ta predlog zavestno ostaja v okrožju specifično slovanskega.

III. Avtorji, ki izpostavijo neko resnično izvirno lastnost slovenstva kot bistvo slovenstva, ki pa ne obvladuje celote slovenske eksistence:

- a) Trstenjak: Poštenost je sicer res neprevedljiv izraz, kakor je Trstenjak pokazal na osnovi pomenskih odtenkov te slovenske besede, ni pa pokazal, kako naj ta vrlina v svoji slovenski specifičnosti obvladuje vse slovensko dejanje in nehanje.
- b) Kovač: Iz dvojinskosti in srečanja izhajajoče razumevanje sreče je vsekakor Kovačeva velika domislica, vendar je izpeljava tako razumljenega bistva slovenstva iz celote slovenske eksistence prehitra in zato ne dovolj prepričljiva.

Če torej povzamemo, lahko rečemo, da so dosednji (dragoceni!) poskusi odgovarjanja na vprašanje o bistvu slovenstva boleli za nedorečenostjo, nezadostno specifičnostjo predlagane formulacije bistva in za nezadostno (evidentirano) vseprisotnostjo predlaganega bistva v celoti slovenske eksistence.

Ta bilanca odgovorov na vprašanje o bistvu slovenstva nam torej lahko razodene tudi stanje, v katerem se nahaja slovenska narodna zavest:

- Glede na nedorečenost samorazumevanja slovenstva se slovenska narodna zavest pogosto izkazuje za krhko, malodušno in brez zaleta, ker se boji uzreti svoje lastno bistvo in svojo bistveno, navdušujočo nalogo v družini narodov (prim. krhkost slovenskih skupnosti v zamejstvu, boječ odnos slovenske politike do sosednjih držav itd.).
- Glede na nezadostno specifičnost samorazumevanja slovenstva se slovenska narodna zavest pogosto izkazuje za dovtetno služenju nazorom in ideologijam, ki so njenemu bistvu tuje (prim. panslavizem, marksizem, liberalizem itd.).
- Glede na nezadostno vseprisotnost samorazumevanja slovenstva v slovenstvu samem pa se slovenska narodna zavest pogosto izkazuje kot težeča k lokalizmu, folklorizmu in kiču (prim. Gasparijeve slike).

5. Kaj bi potrebovali, da bi lahko v zadostni meri odgovorili na to vprašanje?

Za dokončni dvig slovenske narodne zavesti bi morali torej odpraviti opažene pomanjkljivosti v vpraševanju po bistvu slovenstva. Da bi se to zgodilo, bi moralo dosledno vpraševanje po bistvu slovenstva zaobsegati:

- a) temeljito primerjalno prevpraševanje vseh lastnosti slovenskega sveta z lastnostmi tujih svetov, ki meri na uzrtje vseh slovenskih specifičnosti;
- b) temeljito vpraševanje po tistem, kar povezuje vse slovenske specifičnosti v eno organsko celoto.

Ti dve smeri vpraševanja pa terjata vzpostavitev ustanove, v kateri bi to vpraševanje potekalo, saj točka a) terja pretres vseh področij slovenske kulture v najširšem pomenu besede in primerjavo teh področij z istimi področji pri tujih kulturah (npr. na ravni jezika, arhitekture, literature, filozofije, glasbe, prehrane, oblačnja itd.). To pa ne more biti domena enega samega človeka ali neke neinstitucionalizirane raziskovalne skupine, saj takšno prevpraševanje terja nepretrgan potek interdisciplinarnih (točka b) raziskav, kar lahko zagotovi le institucionalizacija tovrstnih raziskav. V Sloveniji bi lahko obstajala dovolj jasna politična volja za vzpostavitev takšne ustanove, saj si bomo Slovenci ob vstopu Slovenije v Evropsko unijo lahko zagotovili razmah slovenskega duha le, v kolikor bomo imeli dovolj jasne pojme o tem, kaj je in kaj ni slovensko na vseh področjih naše narodne biti od filozofije, jezika in glasbe do arhitekture, prehrane in oblačnja.

Šele vzpostavitev takega institucionaliziranega vpraševanja bi lahko zagotovila popoln preporod slovenske narodne zavesti in bi s tem odločilno pripomogla k zedinjenju vseh Slovencev ter k njihovem polnemu duhovnemu razmahu in samouresničenju.

Dr. Andrej Bajuk

***predsednik Nove
Slovenije
in povratnik iz
izseljenstva***

***Narodna zavest in
globalizacija***

Slovenija v svetu – kako lepo ime. Če mi dovolite, bi začel z zelo osebno izpovedjo. Da lahko z vami govorim slovensko in da me razumete, ne štejem sebi v čast, ampak v čast mojim staršem in tistim Slovencem, med katerimi sva z ženo odraščala in ki so naju vzgojili v tem čutu, da smo Slovenci in da smo lahko na to ponosni. Ne glede na dejstvo, da sva živela marsikje po svetu, imam samo tukaj občutek pripadnosti. Slovenija **je** moja domovina in njej hočem posvetiti – in to je bila najina odločitev – ta del, ki mi je še odmerjen v življenju, da bom skušal tudi sam nekaj pripomoči k temu, kar si želimo – graditi skupno, boljšo prihodnost. In če se bo od tega v Slovencih povečala zavest, da Slovenija živi tudi v zvestobi in ljubezni svojih sinov in hčera zunaj lastnih meja, mi bo to v veliko zadoščenje.

Živimo na prelomu tisočletja, v zelo posebnih časih. Pojavljajo se procesi, ki jih je težko razumeti prav zato, ker živimo sredi njih. Dejstvo je, da proces globalizacije poteka in ne glede na to, ali se ga zavedamo ali ne, se mu ne moremo izogniti. Začelo se je z velikimi spremembami na tehnološkem področju. To ustvarja nove možnosti, nove izzive in nove razmere v našem svetu. Ljudje in države se odzivajo na to na različne načine. Na integracijo se želijo odzvati vsi, ker se ta pojmuje kot odgovor na zaprtost. Človek se mora vprašati, in to je prvo vprašanje v procesu globalizacije, ali je zaprtost sploh mogoča. In če ni – in jaz sem prepričan, da ni – je integracija edini odgovor. Ni več vprašanje, ali smo za integracijo ali ne, vprašanje je s kom in kdaj. Slovenci smo, kar smo. Že tisoč in več let živimo tukaj. Tu so naše korenine, to je naša domovina. Ali lahko sploh preišljujemo o zaprtosti Slovenije, samozadostni državi in narodu, ki ne bo iskal ali skušal preprečiti povezave z drugimi državami? Praktično nemogoče. Torej integracija, vendar s kom? S kom pa, če ne z Evropo? To ni samoumevno. Čeprav še ni bilo jasno dorečeno, vsi vemo, da v naši družbi in v naši državi obstajajo gospodje in gospe, ki samo čakajo na trenutek, da bi lahko jasno izpovedali svoje prepričanje, da Slovenija ne spada v Evropo, ampak znova tja, od koder smo s težavo pred desetimi leti izplavali. Vrnitev v novo, drugačno, nekoliko zmernejšo Jugoslavijo je prikriti projekt marsikoga, zato je silno pomembno, da danes javno govorimo o tem, da je opcija ali odgovor Slovenije integracijskemu procesu današnjega časa Evropa in nič drugega kot Evropa.

Seveda se postavlja vprašanje Evrope in Slovenije. Kulturno in zgodovinsko spadamo v Evropo, a vendar se dobro zavedamo, da smo izmed naših sosedov in drugih narodov Slovenci največ pretrpeli. Zato je legitimno, da se vprašamo, kaj pa nam je, da znova nekam

rinemo, čeprav smo šele pred desetimi leti dobili svojo samostojno, neodvisno, svetovno priznano državo? Kar se dogaja, je, da obstaja zavest, da ni drugega odgovora, kot to, da iščemo integracijo tudi v tem zelo tveganem projektu ustvarjanja Evropske unije. Mislim, da je prav, da se tega zavedamo. Evropska unija je še nedokončan projekt. Začelo se je z zelo treznimi majhnimi koraki takoj po drugi svetovni vojni in sicer prek velikanov evropskega življenja, ki so se dobro zavedali, da morajo ustvariti nekaj, da se ne bi več zgodilo tisto, kar se je v stoletju že dvakrat zgodilo. In začeli so proces ustvarjanja zveze, ki naj bi zagotavljala, da ne bo nikdar več prišlo do takšnih vojn, kot jih je doživela Evropa v dvajsetem stoletju. Projekt se gradi na načelu, ki je nam Slovencem ključnega pomena: Evropska unija se gradi na načelu priznavanja in spoštovanja drugačnosti vseh evropskih narodov, in to je tisto odločilno dejstvo, ki nas prepriča, da je naše mesto prav v zgradbi tega projekta. Slovenci se dobro zavedamo, kaj pomeni živeti v Evropi, ki ni spoštovala drugačnosti, pomislimo na naše Primorce na začetku tega stoletja. In v ta projekt, ki je po civilizacijskem pomenu morda eden najplemenitejših, kar se dogaja v današnjem času, v ta projekt se mora Slovenija vključiti. V tem vidimo pogoj za svoj narodni obstoj. To pomeni veliko napora. Tega se je naša vlada dobro zavedala, zato smo se tudi zavzeli, da ne bi zamujali priprav v zvezi z zakonodajo in institucionalno prenovo Slovenije za vstop v Evropsko unijo.

Pripravljati pa se moramo tudi na to, kaj nam to pomeni kot družbi in kot državi in kako bomo v tem zaživel. Pri tem se seveda zavedamo, da se projekt lahko skazi, kot se je to zgodilo na referendumu na Irskem; zaradi lokalnih, lastnih problemov so se tako odločili, malo jih je šlo na volišča in proces se je ustavil za nekaj mesecev.

Hkrati moramo ne glede na pridružitveni proces z Evropsko unijo izpeljevati to, kar imenujem »graditi Evropo na naših tleh«, kajti prej ali slej bo Evropa pripravljena tudi nas kot suvereno državo sprejeti v svojo sredo. Med tem pa naj nas nikar ne moti to, da imamo morebitne težave v tem pridružitvenem procesu. Naša ključna naloga je znova ustvariti Evropo na naših tleh. To pa seveda predstavlja tudi velike izzive iz političnega institucionalnega in predvsem vzgojnega vidika. Ko se bo Slovenija odprla, bo izpostavljena veliki konkurenčnosti ne samo v gospodarstvu, ampak tudi na področju vzgoje. Smo ali nismo pripravljene kot družba, da bodo naši otroci dejansko zmožni biti enaki med enakimi? To je še zlasti za demokratično stran zelo veliko vprašanje. Ne smemo se sprijazniti s tem, da bodo naši ljudje drugorazredni v svoji lastni državi ali pa tretjerazredni v skupni Evropi. Zato moramo imeti zelo veliko poguma in odločnosti na področju vzgoje. Kaj se dogaja na primer z našo univerzo? Podvojili smo število študentov, nismo pa podvojili sredstev, da bi obdržali takšno kakovost, kot jo danes svet potrebuje. Ali je sploh smiselno, da ob prelomu tisočletja razpravljamo, kje bo tretja univerza, ko bi dejansko morali že premišljevati, kje bo peta? V takšnem svetu, kakršen je, nas bosta rešila samo vzgoja in izobraževanje.

In kot zadnje – narodna identiteta. Vem, trdno verujem, da bo Slovenija obstala, ker je že skozi tisočletje obstala, in da nas ne bo zmanjkalo. Vem pa tudi, da bi lahko marsikaj bolje in učinkoviteje delovalo, če bi enkrat za vselej rešili svoje notranje probleme. Dobro se zavedam, da še vedno obstaja notranja razdvojenost našega naroda. Sprave še ni. In to vidite v konkretnih stvareh, od tega, koliko proračuna bo »za naše« in koliko »za prave«, koga poslušamo in koga ne, kdo je deležen spoštovanja in kdo prezira ali celo zanikanja. Slovenija se bo morala enkrat za vselej lotiti tega vprašanja. Poglejte, kako se v zadnjih mesecih vse zastruje, kako izgublamo ogromno energije kot narod prav v času, ko jo najbolj potrebujemo. Ne glede na to, ali se bomo Slovenci spametovali ali ne, gre svet naprej, izzivi so tam in morali jih bomo sprejeti. A vendar še vedno ne glede na to, ali bomo v tej generaciji zmožni to izpeljati ali ne, verjamem, da Slovencev ne bo konec, ker sem prepričan, da narodna zavest še vedno živi in dela skozi življenje svojih državljanov.